

Att samordna stöd

– om det långsiktiga arbetet i
Göteborg efter branden 1998

Att samordna stöd

– om det långsiktiga arbetet i
Göteborg efter branden 1998

Ann-Sofie Magnusson

Omslagsfotot är taget i samband med att ungdomar från Göteborg gjorde en skivinspelning tillsammans med ungdomar från holländska Volendam.
Fotograf: Johan Wingborg.

© FoU i Väst och författaren
Första upplagan januari 2005
Layout: Infogruppen GR
Tryckeri: Elanders Infologistics Väst AB
ISBN: 91-89558-25-1

FoU i Väst
Göteborgsregionens kommunalförbund
Box 5073, 402 22 Göteborg
e-post: fou@gr.to

Innehåll

Förord	7
Inledning.....	11
Hur det hela började	17
Kommunens stöd	18
Den långsiktiga samordningen	29
Att skapa rum för gemenskap	36
Erfarenheter som lever vidare – i Volendam	43
Stöd, ömhet och ömsesidighet	51
Förtroende – handling och förhållningssätt	52
Erfarenheter, förtroenheter och kunskap	57
Lars Lilled fem år senare	59
Intervjupersonerna	68
Bilaga, styrdokumentet	69
Källor och referenslitteratur	71

Förord

Denna skrift handlar om kunskaper och erfarenheter som utvecklats och kommit fram genom det stödarbete som samordnades av Göteborgs Stad i anslutning till branden på Backaplan i Göteborg 1998.

När jag fick frågan om FoU i Väst/GR kunde medverka för att dokumentera och sprida dessa erfarenheter såg jag det som en självklarhet och rent av en skyldighet. Men jag såg också uppdraget som en möjlighet att få bidra till att ta vara på erfarenheter och kunskaper som uppstod i möten mellan drabbade människor och professionella för att dessa erfarenheter skulle kunna komma till användning i andra situationer, lika och olika.

Människostödande arbete präglas ofta av organisatoriska gränser och olika regelsystem. Det är lätt att behövande faller mellan stolarna. Dessutom innefattar i synnerhet det sociala arbetets nomenklatur sällan möjlighetsbeskrivningar. Socialarbetare betraktas, och kanske betraktar sig själva, som behandlare av det omöjliga.

Situationen efter branden var unik på många sätt. Många människor, i olika åldrar, från många olika

kulturer, med olika hjälp behov och med olika erfarenheter av krisstöd, var drabbade.

Personalen från vård- och stödorganisationer skulle tvingas, och få möjlighet, att lämna sina tjänsterum för att möta människorna där människorna fanns och ge stöd efter människornas behov. Här kunde inga organisatoriska gränser eller rigida regelsystem styra. I den rådande situationen blev det alldeles nödvändigt att finna nya vägar och se och visa på nära möjligheter för drabbade, frivilliga och professionella. Ledning och organisation för det stödarbete som utvecklades runt om i Göteborg kom att präglas av lyhördhet och stor tillit till de professionellas kunskaper och behov. Det som händer på en nivå tenderar att hända på en annan och tilliten blev på många sätt ömsesidig.

Men det fanns kritiska röster mot att FoU i Väst/GR skulle engageras. En kritik som framfördes handlade om att stödarbetet efter branden gjordes med extra ekonomiska medel, medan vardagligt socialt arbete och annat stödarbete snarare präglas av krympande resurser.

Jag tror att det ur unika situationer med gynn samma ekonomiska förhållanden utvecklas kunskaper som bör få betydelse för metodutveckling av vardagligt människostödjande arbete.

En annan kritik som framfördes handlade om att detta var en engångsföreteelse. Anders Broberg skriver i *Hur lagar man ett hjärta?* (FoU i Väst Rapport 2:2005), att detta var den värsta ungdomskatastrofen som drabbat Sverige. Idag vet vi att 225 000 män-

niskor omkommit vid naturkatastrofen i Asien i julhelgen 2004. När detta skrivs är 800 svenskar rapporterade som försvunna.

Det kommer alltid att hända katastrofer. Och i takt med att samhället globaliseras, globaliseras katastrofer. Varje situation kommer att vara unik, men från varje enskild händelse kommer erfarenheter att göras och kunskaper att utvecklas som kan få betydelse för nästa situation.

Det är min förhoppning att denna skrift skall komma till användning för det stödarbete som nu byggs upp efter naturkatastrofen i Asien och för andra situationer. Det är också min förhoppning och övertygelse att nya skrifter som förmedlar erfarenheter från svåra situationer skall skrivas. För genom berättelser tydliggörs betydande erfarenheter.

*Elisabeth Hajtowitz
Göteborg 20 januari 2005*

Inledning

Branden

Torsdagskvällen den 29 oktober 1998 samlades ungdomar för att dansa och umgås i en lokal vid Backaplan i Göteborg. Det var skollov och Allhelgonahelgen stundade. Diskot hade arrangerats av några unga män som hyrt lokalen av en förening.

På natten började det brinna i anslutning till lokalen.

När dörren mellan danslokalen och ett brinnande trapphus öppnades tillfördes syre och branden blev explosionsartad. Rökgaser spreds in i danslokalen, hettan gjorde att de antändes och lokalen fylldes med flammande gaser.

Det första larmet kom till SOS Alarm 23.42 och sju minuter senare var den första brandstyrkan på plats. Under natten kallades 57 brandmän ut till Backaplan.

Förutom ungdomar och räddningstjänst fanns polis, sjukvårdspersonal, anhöriga, journalister och fotografer på Backaplan. På platsen rådde starka känslor av kaos, förtvivlan och aggressioner. Polisen fick göra avspärrningar för att räddningsarbetet skulle

kunna utföras. Många ungdomar gjorde själva livräddande insatser.

Enligt polisens utredning skall totalt 380 ungdomar ha befunnit sig i lokalen någon gång under kvällen. 63 av dessa unga människor dog i branden, 74 behövde intensivvård och ytterligare 66 ungdomar fick skador som krävde vård. Många andra har haft svåra upplevelser, de kom att kallas där-ungdomar i det efterföljande stödarbetet.

Branden vid Backaplan är en av de största brandkatastroferna i Sverige i modern tid. Kommunledningen i Göteborg bestämde på ett tidigt skede att ungdomarna och deras anhöriga skulle få stöd – och att det skulle vara långsiktigt.

Fem stödcentrum byggdes upp och för det samordnade ansvaret för det långsiktiga stödarbetet anställdes Lars Lilled, socialarbetare med lång erfarenhet av att arbeta med barn, ungdomar och familjer.

Det bestämdes från början att arbetet skulle vara långsiktigt – men inte för alltid. Därför ordnades kontaktpersoner inom befintliga organisationer, till exempel socialtjänsten. Såväl Stödcentrum som Lars Lilleds arbete var således temporärt. Under åren som arbetet pågick kom mycket att hända; unga och deras familjer fick hjälp, kontakter knöts och erfarenheter fick spridning.

Utredningen visade att branden varit anlagd, brandoffren blev brottsoffer.

I början av 2000 häktades fyra unga män misstänkta för att ha anlagt branden. Under sommaren genomfördes två rättegångar i Göteborg, först i Tings-

rätten, där alla fyra dömdes, och efter överklagan också i Hovrätten, där straffen skärptes för två av de åtalade.

Efter branden har flera utredningar publicerats om insatserna. Det har framförts kritik mot att information, inledningsvis, inte gavs i tillräcklig omfattning på olika språk. Många av ungdomarnas anhöriga kom ursprungligen från andra länder och hade inte tillägnat sig svenska språket och kunskaper om det svenska samhället. Men det har också skrivits positivt om hur Göteborgs Stad och andra berörda organisationer, och personer, hanterade situationen och mötte de behov som uppstod.

Uppdraget

FoU i Väst/GR har tidigare publicerat skrifter kring stödarbetet efter branden. Den första rapporten, *På natten ringdes jag in*, från 2001, skrevs av Tuija Nieminen Kristoferson, som då var doktorand vid Institutionen för socialt arbete vid Lunds universitet. Hon disputerade 2002 med avhandlingen *Krisgrupper och spontant stöd: om insatser efter branden i Göteborg 1998*.

Lars Rönmark, forskningsledare vid FoU i Väst/GR, har arbetat med evaluering av Stödcentrums arbete, vilket resulterade i antologin *Att möta det man möter*, där stödpersonal, ungdomar och anhöriga själva berättar om sina erfarenheter.

Så småningom fick FoU i Väst/GR också en förfrågan om att medverka till att erfarenheterna från Lars Lilleds arbete togs tillvara i en skrift. Intervjuer-

na 2001 gjorde Lars Rönnmark och jag tillsammans. När jag 2004 arbetade med denna skrift, som är ett journalistiskt arbete, fick jag handledning av Margareta Stål, lektor vid Institutionen för journalistik och masskommunikation vid Göteborgs universitet.

Målgruppen för denna skrift är personal inom kommuner och landsting som kan beröras av krisarbete eller samordningsfrågor.

Katastrof

Branden vid Backaplan har många gånger kommit att kallas *Brandkatastrofen*.

Ordet katastrof används i olika sammanhang och är därför värt att kommentera närmare. *Katastrof* beskrivs i Svenska Akademiens ordlista (1999) som "plötslig omstörtning el. förstörelse; sammanbrott; svår olycka" och *katastrofal* beskrivs som "förkrossande, förödande".

Ofta används begreppet katastrof om en stor olycka som, åtminstone inledningsvis, kräver insatser från flera olika delar av samhället och som får konsekvenser för många människor. Även olyckor där en människa drabbas genom att förlora en anhörig innebär en katastrof för den enskilde. Men sett ur samhällets perspektiv är detta inte en katastrof eftersom den inte aktiverar samhällets katastrofberedskap. Med denna utgångspunkt handlar begreppet katastrof om insatsernas omfattning.

Branden vid Backaplan ledde till stora insatser från många olika delar av det svenska samhället. Att händelsen varit en katastrof för ungdomarna och de-

ras anhöriga står utom varje rimligt tvivel.

Jag väljer i denna skrift att skriva *branden* och följer därmed ordvalet i SOU 2000:113:

”I själva verket är det så att de allra flesta i framtiden omedelbart kommer att förstå vilken händelse som åsyftas när uttrycket 'branden i Göteborg' används, något som i sig visar händelsens fulla innebörd och omfattning.”

Varför historien är värd att berättas

Det har skrivits mycket om branden och stödarbetet. Lars Lilled har föreläst om sitt arbete, men någon skrift med fokus på hans arbete som kommunens samordnare av stödarbetet har hittills inte funnits.

Varför är då historien värd att berättas? Branden vid Backaplan var en dramatisk händelse med fruktansvärda följder men det är inte därför denna historia berättas, utan för att många människor fick stöd att orka fortsätta leva.

Att händelser från krissituationer leder till erfarenheter som kan användas i andra situationer är inte unikt. Fysiska skador i krig har lett till ökade kunskaper inom kirurgi och traumavård. De psykiska skadorna som idag kallas posttraumatisk stress beskrevs efter första världskrigets skyttegravskrig som granatchock.

Erfarenheterna från stödarbetet efter branden har redan spridits, inte minst till stödarbetet efter branden i den lilla holländska staden Volendam, som beskrivs längre fram i denna skrift. I den händelsen fanns stora likheter med branden i Göteborg.

Men att samordna stödinsatser förekommer i olika sammanhang. Idag provas till exempel på flera håll i landet att människor med psykiska funktionshinder, och med kontakter med många myndigheter och vårdgivare, kan anlita personliga ombud i en sorts samordningsfunktion.

Det finns specialiserad kunskap på många håll i samhället, men det är inte alltid lätt att kunna ta del av den. Detta gäller inte minst vid personliga katastrofer, som för den enskilde är ett stort trauma men där omgivningen kanske inte har samma medvetenhet som vid en stor katastrof som berör hela samhället.

Hur det hela började

Några minuter innan SOS larmades om branden åkte Lars Lilled förbi Backaplan i taxi. Då brann det redan, men det visste inte ens ungdomarna som var med på festen.

När Lars Lilled senare fick besked om branden kontrollerade han först att allt var bra med yngste sonen som inte sovit hemma. Eftersom familjen bor på Hisingen skulle han ha kunnat gå förbi Backaplan och in på festen.

På morgonen åkte Lars Lilled, som då arbetade som utvecklingsledare inom barn- och ungdomsområdet i Biskopsgården, till en utbildning för arbetet men kände snart att det inte var där han borde vara.

Från sen förmiddag den 30 oktober fanns han sedan till stor del på Backaplan.

Kommunens stöd

Stödarbetet kommer igång

Kvällen den 29 oktober 1998 förberedde sig kommunledningen i Göteborg för en stor katastrofövning. Bengt Staaf vid Göteborgspolisen kom samma kväll hem från en katastrofövning tillsammans med bland annat räddningstjänsten och norska kollegor. Övningen hade handlat om en fingerad flygolycka med 62 döda.

Tre timmar senare ringdes han in till branden vid Backaplan.

Polis, räddningstjänst och sjukvård i Göteborg samarbetar sedan flera år tillbaka kring katastrofövningar. Också tjänstemän centralt och politiker tränar katastrofsituationer.

– Göteborgarna skulle aldrig förlåta oss om vi inte var förberedda, säger kommunstyrelsens ordförande Göran Johansson.

Göran Johansson hade nyligen lagt sig när dåvarande stadsdirektör Roger Bodin ringde och berättade att han blivit kallad till Gårda brandstation för att det inträffat en olycka med många döda. Roger Bodin sa att han inte visste om det var övningen som

hade tidigare lagts eller om en brand verkligen brutit ut. Men det verkade vara allvar och han uppmanade Göran Johansson att göra sig beredd att åka.

Vid nästa samtal satt Göran Johansson redo och kunde genast ta taxi till Gårda, där räddningstjänsten har sina lokaler.

Kommunen mobiliserades snabbt men inte bara genom katastrofplanen, utan också för att människor genast infann sig för att hjälpa till. Att många hade egna mobiltelefoner underlättade såväl kontakter som information. Bengt Staaf berättar att alla kriminalpoliserna kom in frivilligt och att staben var fulltalig klockan 01. Några timmar senare hade de flesta stadsdelar upprättat krismottagningar och telefonjourer.

Krissamordningen på stadskansliet blev bemanad strax efter att larmet om branden gått ut och var sedan igång dygnet runt den första veckan efter branden.

Ingrid Larsson, som var biträdande stadsdirektör i Göteborg, beskriver hur man vid en katastrofsituation går in i en befälsorganisation; man lyder order, det finns inga utrymmen för diskussioner. De två första dyggen satt man i Räddningstjänstens lokaler i Gårda, sedan flyttade man över till Stadskansliet. Den första tiden handlar katastrofarbete, säger Ingrid Larsson, om att definiera situationen; när man sedan har fått en klarare bild av läget måste man, för att orka, organisera arbetet. I katastrofledningen på Stadskansliet började man arbeta fyra och fyra i tretimmarspass, med en ansvarig per pass.

Ingrid Larsson berättar om hur enkelt det var att ringa efter resurser då behov uppstod:

– Minnet från de första kaotiska dagarna är att det var fantastiskt att se möjligheterna, allt gick att ordna.

Men hon påpekar också att man just därför måste vara stenhård med att sätta gränser:

– Problemet var inte att få folk att sitta här och arbeta, problemet var att få ut dem ur rummet, därför att när alla har ett sådant engagemang i frågan går det inte att koppla av det. Man vet erfarenhetsmässigt att det är så, det är därför man måste vara stenhård med den typen av gränser, för människor blir ju trötta och det är inte bra, säger Ingrid Larsson.

Runt om i staden öppnades stödenheter, både i offentlig regi och frivilliga, både sådana som var förberedda på krisarbete och de som inte var det. Bengt Staaf säger att det var betydelsefullt att de olika stadsdelarna öppnade sina lokaler så att människor hittade någonstans att gå och att polisen visste vart man kunde hänvisa dem.

Göteborgs ordinarie organisation – och katastrofberedskap

I Göteborg är den kommunala organisationen till stora delar decentraliserad i 21 stadsdelsnämnder med förvaltningar. Det finns också centrala nämnder och bolag. Stadskansliet bistår den politiska ledningen i olika frågor, bland annat med informationsverksamhet.

Stadens normala organisation skall, enligt katastrofberedskapen, tillämpas så långt det är möjligt även vid katastrofsituationer.

Varje nämnd och bolag har egen planering för särskilda händelser. Hur den ser ut beror på varje verksamhets ordinarie roll. Som exempel har socialjour och stadsdirektör ständig beredskap, medan stadsdelarna inte har det.

Beredskapsorganisationen bygger på att alla verksamheter behåller sitt ansvar och kan gå in och bidra till den samlade insatsen. Det finns också en central katastrofsamordningsgrupp med företrädare för förvaltningar, bolag och externa organisationer som blir involverade i katastrofarbete. (FOA 1999)

Göran Johansson – politisk ledning och samordning

– Är man ordförande i kommunstyrelsen så har man en roll att spela, säger Göran Johansson två och ett halvt år efter branden.

Han berättar att han egentligen hade tänkt åka ut till brandplatsen omgående. Men efter att ha talat med personer som kom därifrån, bland annat en fotograf, tänkte han om. Han varnades för att situationen skulle kunna ta honom så hårt att han för ett tag skulle bli handlingsförlamad.

Göran Johanssons första beslut gällde taxiresor för ungdomar och anhöriga. Besluten skulle bli betydligt fler. Kommunstyrelsen kallades in till extra möte på morgonen och gav Göran Johansson och Johnny Magnusson, ledare för moderata samlingspartiet i

Göteborg och tillika kommunalråd i opposition, fritt mandat – full befogenhet. Göran Johansson kom att hålla i arbetet och höll Johnny Magnusson informerad.

Mandat (uppdrag och förtroende att fatta beslut) och bra organisation är viktiga delar i kommunens katastrofarbete, säger Göran Johansson. Det handlar inte bara om att han själv fick mandat från kommunstyrelsen; tjänstemännen måste känna att de har politiskt mandat bakom sig.

Göran Johansson berättar att mycket av arbetet handlade om att backa upp ”dem med det yttersta ansvaret”. Han säger att vare sig de som drabbats av branden eller personalen skulle behöva tveka om stödet. Men Göran Johansson deltog också direkt i katastrofarbetet efter branden. Han berättar att han på några socialarbetares uppdrag åkte hem till en kvinna som var hårt drabbad, i en mycket speciell situation och så förtvivlad att hon svimmade i hans armar.

– Jag är ju inte van vid sådana saker, men det gick ju.

Under de första veckorna efter branden satte Göran Johansson i stort sett allt annat arbete åt sidan, gjorde sig tillgänglig och rörde sig mycket ute bland folk. Han säger att det är viktigt att ta emot samtal från vanliga människor, annars blir gärna de administrativa åtgärderna fel.

I denna tillgänglighet har också Britt-Marie Reinholdsson, som arbetar som sekreterare åt Göran Johansson, haft stor betydelse.

– Britt-Marie är bra att ta hand om människor

som ringer så att de känner sig väl behandlade. Människor tänker inte alltid på hur viktigt det är, men det har en avgörande betydelse, det påverkar människors uppfattning av hur kommunen fungerar.

Göran Johansson tonar ner sin egen roll, säger att det var självklart att fatta de beslut han gjorde och att vara nära människor, "Jag är sån". Och han säger att visst har han fått uppskattning för sin insats; det är betydligt flera invandrare som hejar på honom i mataffärerna nu.

Många beslut som fattades under denna kaotiska tid skedde på okonventionella beslutsvägar, enskilda människor gjorde bedömningen att det var nödvändigt att göra så för att undvika ytterligare skada.

– Det finns inga regler som är skrivna för en sådan här situation och som tar hänsyn till att 63 unga mist livet. Då får man improvisera.

Redan på natten fattades beslut om att ungdomar och deras familjer kunde åka taxi på kommunens bekostnad och senare fattades ett beslut om en summa pengar till alla som hjälp för omkostnader. För att stödja personalen kallades den norske krispsykologen Atle Dyregrov in för en storsamling.

I Göteborg fanns en politisk enighet om att ge stöd, ett stöd som även sanktionerades från regeringen. I Volendam fanns snarare en politisk motsättning. Göran Johansson säger att det är förödande att göra partipolitik av en sådan händelse:

– Det finns inga kapitalistiska eller socialistiska bränder.

Arbetet i Göteborg kom att få mycket beröm, men

man kan spekulera i hur kritiken av de okonventionella och byråkratiska beslutsvägarna sett ut om resultatet blivit ett annat. Göran Johansson säger att det är nödvändigt att någon tar ansvaret, att det fria mandatet är en förutsättning. Lars Lilled säger i efterhand att man skall vara medveten om att uppslutningen kring Göran Johansson kanske inte bara berodde på god vilja utan också på att det var skönt att någon tog risken att träda fram, för det finns politiska risker med att vara synlig i ett sådant här sammanhang. Han säger också att utan det tydliga politiska ledarskapet hade inte heller samordnaren fått ett så tydligt mandat, vilket hade försvärat arbetet.

När Göran Johansson får frågan om han aldrig vacklade över alla beslut som fattades, ibland på okonventionella vägar, svarar han att beslut måste fattas så att människor inte börjar oro sig, "Det var väl nog med oro ändå." Han säger att det skulle vara en katastrof om de som är anställda i verksamheten och de som drabbades av branden skulle möta en kommunal byråkrati som inte var flexibel.

Kanske sammanfattas viljan att göra så gott som det gick i en extrem situation av Göran Johansson när han säger:

– Vi har säkert gjort många fel, man kan bara hoppas att vi inte gjorde några stora.

Och:

– Man kan inte göra det som hänt ogjort men jag tror att det har en stor psykologisk betydelse att kommunen bryr sig och att det blir personligt.

Ledarskap vid katastrofer

Atle Dyregrov, från Senter for Krisepsykologi i Bergen, skriver i en artikel (www.krieepsyk.no) att krissituationer fordrar ledarskap och när det gäller nationella katastrofer, som branden vid Backaplan, blir politiker viktiga symbolpersoner som förmedlar samhällets sorg och omsorg.

Det krävs något utöver det vanliga ledarskapet, och detta delar Atle Dyregrov upp i informationsledarskap, omsorgsledarskap och motivationsledarskap.

Eftersom osäkerhet är det svåraste att leva med måste ledaren visa att arbetet sker öppet och att information om vad som händer når de berörda. I många katastrofsituationer är just informationen den viktigaste delen av den känslomässiga första hjälpen.

Omsorgsledarskapet är otroligt betydelsefullt och innebär att ledaren visar att någon bryr sig och tar ansvar. Motivationsledarskapet handlar om att ledaren medverkar till hur de berörda kan möta framtiden. Genom att bekräfta det som skett ges de större möjligheter att orka igenom krisen.

Göran Johansson, precis som många andra i Sverige, deltog i sorgen. Händelsen betecknades som en nationell katastrof och det beslutades att ALLA som drabbats av branden skulle erbjudas rimligt stöd från kommunen. Man insåg att stödet behövde vara långsiktigt och att såväl alla människor som platsen för deras sorg och minnen skulle behandlas med varsamhet. Man bestämde också att arbeta med extrem öppenhet.

Iman Shakarchi, som förlorade två av sina döttrar i branden, bekräftar att samhällets deltagande, att det blev en nationell sorg, betydde mycket.

– Det spelar ingen roll hur länge man har bott i Sverige, när något sådant här händer så känner man sig ensam. Men att samhället visar deltagande gör att man känner sig som dess dotter, säger Iman Shakarchi.

Hon berättar om hur hon hörde Göran Johansson säga att kommunen skulle ställa upp och att det kändes tryggt. Det var inga tomma ord, säger hon, utan det har stämt hela vägen:

– Det spelar ingen roll om jag får höra negativa saker om honom, för jag känner honom i kris.

Det sätt man inledningsvis arbetade på för att möta de drabbades behov kom att ligga fast när man letade efter en person som skulle hålla i det långsiktiga stödet – då ledarskapet gick från ett politiskt ledarskap till ett organisatoriskt ledarskap.

Händelsen bekräftades på flera sätt, inte enbart i det akuta sorgearbetet utan också genom ceremonier, minnesplats och att lokalen så småningom kunde användas av de anhöriga. Men det fanns också en klar strävan att hjälpa ungdomar och familjer att möta framtiden. Därför bemödade man sig om att samarbeta med organisationer som var stabila och kunde tänkas finnas kvar även efter det att Stödcentrum avvecklats. Ungdomar och anhöriga skulle få kontakter med personer i ordinarie organisation, som socialtjänst, för långvarigt stöd när så behövdes.

Det fanns hos Lars Lilled en strävan efter att människor inte skulle behöva vara kvar i traumat, även

om detta alltid kommer att finnas med dem skulle de inte behöva ha sin identitet som drabbade utan kunna leva vidare.

Långsiktigt stöd – personen man sökte

I kommunledningen insåg man snabbt behovet av långsiktigt stöd, även om man inte genast kunde se vidden av behovet. Atle Dyregrov kontaktades, höll föredrag för stödpersonal och skulle senare komma att fungera som mentor för Lars Lilled i hans samordningsfunktion.

Tre enhetschefer inom socialtjänsten arbetade fram ett förslag om det långsiktiga stödarbetet där man bland annat föreslog att ett antal stödcentrum skulle bildas och att en projektledare snarast skulle tillsättas för att leda arbetet (se bilaga). Dokumentet hamnade hos Ingrid Larsson, som biträdande stadsdirektör hade hon ansvar för stadsdelarna.

Personen man sökte skulle kunna möta människor i kris. Men eftersom det också handlade om en nationell kris säger Ingrid Larsson att personen behövde kunna arbeta på tre nivåer: på en *strukturell nivå* mot till exempel departementet, på en *allmän lokal nivå* med en god kännedom om Göteborg samt fungera på en *individuell nivå*. Personen ifråga skulle visserligen inte själv arbeta med direkt stödarbete, men kunna organisera det och entusiasmera personalen. Personen behövde vara flexibel och självständig, det gällde att snabbt bygga upp fem stödcentrum i olika delar av Göteborg.

Göteborgs katastrofplanering utgår från de be-

fintliga strukturerna – och förstärker dessa efter behov. Samma sak gällde arbetet med att starta stödcentrum. Ungdomsmottagningarna hade gott rykte och därför beslöt man att utgå från dem.

Arbetet skulle komma igång snabbt och personen man letade efter för att leda det långsiktiga stödarbetet behövde därför vara tillgänglig genast.

Ingrid Larsson kände till Lars Lilled sedan tidigare, hade haft kontakt med honom i familjehemsärenden, och personkännedomen var viktig. Hon hade hört honom föreläsa om svåra ämnen och tyckte att han hade lätt att göra sig förstådd och att han hade en förmåga att klä världen i bilder. Hon säger att hon visste att han skulle klara av jobbet på alla tre nivåer, hennes enda osäkerhet gällde trycket från massmedia – och arbetet krävde öppenhet.

Men när Lars Lilled tackade ”ja” till arbetet var saken klar.

Anställningen var till en början inte bara tidsbegränsad, den var också begränsad för en kort tid. Om han inte klarat av att hålla riktningen som Göran Johansson slagit fast hade Lars Lilled inte fått behålla jobbet. Man måste snabbt kunna byta ut och ersätta honom om han inte passade för arbetet. Det var nödvändigt att kunna agera snabbt för att inte förlora tid.

– Jag kan inte se något annat sätt att göra det på, säger Lars Lilled.

Den långsiktiga samordningen

Foto: Ann-Sofie Magnusson.

Våren 2001 säger Lars Lilled att han inte vill bli en "katastrofiker", andra arbetsuppgifter väntar. Men om tiden som samordnare säger han:

– Om jag hade vetat då vad jag vet nu, så hade jag omedelbart tackat ja igen.

Projektledaren blir samordnare

Inledningsvis höll kommunen, räddningstjänsten och polisen gemensamma presskonferenser eftersom man ville undvika dubbeltydig information. Det fanns många människor som drabbats av branden som inte bott i Sverige så länge och inte kände till sina rättigheter och skyldigheter.

Man ville ge så korrekt och samstämmig information man kunde för att undvika rykten. Men ett misstag, eller misslyckande, inledningsvis var att man inte gav information direkt på olika språk. Eftersom det var många som inte kunde svenska lyssnade de istället på nyheterna från sina hemländer.

Efter begravningarna bjöds människor in gruppvis till informationsmöten i polishuset. Lars Lilled hade precis börjat sitt arbete och var med för att lyssna. Han berättar att polisen gjort fint i rummet och ställt fram frukt och något att dricka. Han upplevde inte att alla uniformer i salen blev provocerande utan istället ingav stabilitet och trygghet. Mötet koncentrerades på fakta och man informerade bland annat om det svenska rättsväsendet.

Anhöriga ställde många frågor, stämningen var stundtals aggressiv med anklagelser mot polisen. I efterhand säger Lars Lilled att det vid liknande situationer är bra att inte gå till försvar och säga att organisationen man företräder är ofelbar. Det är bättre att hävda att organisationen är hederlig; om något fel har begåtts kommer allt som är möjligt att göras för att rätta till det.

Han säger att det var bra att initiativet togs och

att dessa möten nog ändå blev så bra de kunde bli. Här gavs viktiga signaler från polis och åklagares sida. De förklarade att det var svårt med informationen under förundersökningen men att man ändå skulle arbeta med maximal öppenhet. Anhöriga skulle få upplysningar innan man gick ut till medier, för att ingen skulle bli överraskad av informationen i tidningar, radio och TV.

Men första mötet kom också att innebära något speciellt för Lars Lilled. På väg fram för att presentera sig för de anhöriga för första gången kände han att han inte kunde kalla sig projektledare. Projekt för vad? Deras sorg? Ett projekt tar slut, det kommer inte deras sorg att göra även om de kan leva med den.

Han gick fram, tog i hand – och presenterade sig som samordnare.

Samordnaren i arbete

I styrdokumentet från den femte november 1998 (se bilaga) gav tre enhetschefer förslag på strategier för stödarbetet efter branden. Man "...föreslår att det skyndsamt tillsätts en projektledare med spetskompetens för att organisera detta arbete."

Det var en betydelsefull markering för Lars Lilled att ändra beteckningen på sitt arbete, men det innebar inte någon egentlig förändring av hans kommande arbetsuppgifter. Projekt var det sätillvida att det fungerade vid sidan av ordinarie verksamheter, även om det var knutet till dessa, och att det skulle finnas under begränsad tid.

Med kompetensen var det annorlunda:

– Spetskompetens finns alltid till salu, här behöves bredd, säger Lars Lilled, för det är just när det finns hög, men splittrad, kompetens som samordning behövs.

När Lars Lilled började sitt arbete hade riktningen redan givits: Alla skulle erbjudas ett rimligt stöd från kommunen. Det vill säga stöd efter behov hos dem som drabbats av branden. Maximal öppenhet och en enighet i arbetet var viktiga förutsättningar.

Lars Lilled beskriver att huvudriktningen var att hjälpa till med överlevnad, lindring och tröst. Den hade slagits fast av Göran Johansson. När Lars Lilled, istället för att sköta arbetet från sin arbetsplats i Biskopsgården, flyttade in i lokalerna på Stadskansliet blev det en markering av enighet, politisk och organisatorisk, om målsättningen. Det innebar också, säger Lars Lilled i efterhand, att samordningsfunktionen fick bättre mandat och sanktion.

Det gick ut i e-post i kommunen att Lars Lilled hade börjat sitt arbete och uppgifter strömmade in. Människor som arbetat intensivt under två veckor lämnade över saker och uppgifter som rörde branden: listor, idéer och telefonsamtal som behövde ringas, till såväl regering som berörda familjer.

– Det är ett fullständigt kaotiskt material som man bara ärver.

Men det kom också förfrågningar direkt från människor som drabbats av branden. Det rörde sig ofta om ”det andra såret”, det vill säga kränkningar som skett efter den första skadan. Ett exempel var bostadsbidragen som försvann direkt och att data-

utdrag skickades till föräldrarna med information att ”eftersom ert hushåll numera inte inbegriper lika många personer som tidigare...så minskas bostadsbidraget...”.

– Datorn kunde ju inte se att barnet dött utan meddelandet gick ut mekaniskt. Nu har man ändrat reglerna. Då skickades det efter någon vecka men nu är det ett halvår.

Frågorna som kom inledningsvis hade bara till en del med samordning att göra. Många hade med informationsbrist att göra, man visste inte vart man skulle vända sig.

En av Lars Lilleds första uppgifter var att knyta till sig personer och starta upp fem stödcentrum: i Väster, Nordost, Centrum, Örgryte-Härlanda och på Hisingen.

I efterhand säger Lars Lilled:

– Man får inte ha kontrollbehov som samordnare, men man skall ha koll på allt. Då är man väldigt beroende av goda medarbetare.

Det var negativt, säger Lars Lilled, att inte människor med bakgrund i andra länder knöts till arbetet. Orsaken var att arbetet behövde komma igång snabbt och genast fungera smidigt, därför skedde tillsättningarna genom personkännedom och bland personer som arbetat länge och var kända för varandra.

Det positiva var att ett fungerande arbete verkligen kom igång snabbt.

Föreståndare på ungdomsmottagningar hjälpte till med rekrytering av personal till Stödcentrum, som började sitt arbete i januari. Innan dess tog ungdoms-

mottagningarna och barn- och ungdomspsykiatriska kliniken ett stort ansvar för att stödja ungdomarna.

Iman Shakarchi säger långt senare att hon inledningsvis mötte människor som aldrig senare deltog i stödarbetet, men att de som stannade kvar i de flesta fall var bra.

– Jag tror att de lärde sig med oss, säger Iman Shakarchi.

Lars Lilled hade inte någon tidigare erfarenhet av katastrofarbete, han hade aldrig deltagit i någon katastrofövning. Däremot hade han stor erfarenhet av att möta människor i privata katastrofer.

Han säger att personlig lämplighet var nödvändig i katastrofarbetet. Det handlade om att knyta såväl katastrof- som annan spetskompetens till sig samtidigt med människor som ”kunde steka pannkakor och hjälpa till hos drabbade familjer”. Det finns människor som dras till katastrofer, men det är inte säkert att dessa är lämpade att stödja.

– Det är människors rätt att ta emot stöd, men det är inte människors rätt att ge stöd, säger Lars Lilled.

Människor skulle få känna sig översköjda av generositet. Under en tid fanns knappast några begränsningar därför att man till varje pris ville undvika ytterligare skador. Trots detta, eller kanske tack vare detta, säger Lars Lilled att stödinsatserna och förtroendet inte missbrukades.

Vill man arbeta behovsorienterat är det en fördel att möta människor som ställer krav och talar om vad de vill. Men det gör inte alla. Arbetssättet inne-

bär att personalen måste vara aktiv och arbeta i dialog med människorna som man arbetar för. Men frågar man människor vad de vill ha måste man också, för att inte kränka dem, vara beredd på att möta deras behov utan att lägga in sina egna värderingar.

Att skapa rum för gemenskap

Första natten efter branden satt Lars Lilled tillsammans med en annan socialarbetare i en kyrka som hölls öppen i stadsdelen Biskopsgården i Göteborg. De turades om att spela orgel, och så pratade och pratade de.

– Där satt vi med all vår kompetens, men nästan ingen kom.

Men en kom, en kvinna. På frågan om hur hon var drabbad av branden svarade hon att hon inte alls var drabbad. Men hon var så ensam – hon hade inte ens någon att gråta tillsammans med. Lars Lilled anknyter till Hjalmar Söderbergs roman *Doktor Glas*: ”Själen ryser för tomrummet och vill kontakt till vad pris som helst.”

Ceremonierna vid Backaplan kom att få betydelse för att motverka tomhet – och istället skapa rum för gemenskap.

Lars Lilled berättar att Anders Carlberg, från judiska församlingen, vid en av ceremonierna sa: ”Låt oss komma ihåg att detta inte var en grupp människor skilda åt av sina nationaliteter utan förenade i sin ungdom.”

– Det var bra uttryckt. Ungdomsperspektivet blev mycket viktigare än etniciteten. Det bildade, kan man säga, skola för ceremonierna på Backaplan.

Stödarbetarnas närhet

På Backaplan rörde sig tusentals människor efter branden, men något stort problem med övernattningar på platsen var det aldrig.

– Hade det varit sommar hade det blivit ett läger. 75-100 personer som rörde sig i området var per definition stödpersoner. Polisen fanns där också, platsen bevakades fram till februari medan förundersökningen pågick.

De olika Hisingstadsdelarna mobiliserade patruller med socialarbetare som gick i tre- till fyratimmars pass vid Backaplan.

– Vi med erfarenhet, eller om det var vi som var minst rädda, patrullerade på nätterna.

Lars Lilled uppskattar att största delen av tiden ”bara gick man där”. Men ”bara” är en sanning med modifikation, man gav samtidigt signaler att staden var på plats.

Tanken var att inte störa sammanhang men hjälpa till när det saknades. Om fyra personer stod och grät tillsammans gick man inte fram. Men om tre av dem gick och en blev ensam kvar tog man kontakt.

Det var inte svårt att få människor att patrullera. De som jobbade gick inte hem, en del sov i stadsdelarnas lokaler. Det fanns en dragningskraft i att uppleva kamratskapen på jobbet.

– Vi representerade en stad som försökte. Staden

har gjort en ansträngning och över lång tid.

Att stödarbetarna fanns till hands på platser där ungdomar och anhöriga var, och på ett naturligt sätt kunde knyta kontakter och erbjuda hjälp, kom att kallas att använda mingling som metod. Det arbets sättet fortsatte vid ceremonierna vid Backaplan, när stödarbetare hjälpte till vid minnesdisko och vid visningar av brandlokalen. När sedan rättegångarna hölls fanns Lars Lilled och annan personal från Stödcentrum på plats, man hade ett rum dit anhöriga kunde dra sig tillbaka med de starka känslor som väcktes på nytt.

Detta handlade om närhet och möten rent fysiskt, men i linje med detta låg också en strävan att möta individer där de befanns sig känslomässigt och förståelsemässigt.

Nyckelhändelser för Lars Lilled

På Backaplan inträffade två saker som kom att få betydelse för Lars Lilleds syn på stödarbetet. I efterhand säger Lars Lilled att han byggt upp bilder av händelserna som kanske inte längre stämmer riktigt med verkligheten. Men de har blivit viktiga symboler för honom och har haft stor betydelse för honom i stödarbetet.

Den första händelsen inträffade tredje natten efter branden. Lars Lilled gick runt på platsen och tittade på kort och minnessaker som hade lagts dit av sörjande. Ett av korten var en annorlunda kondoleans. Kortet var glatt och hälsningen anknöt till vardagen i skolan och kommenterade den döde kamratens

ovana att komma försent, något som nu saknades.

– Ungdomarna visade vägen ut ur överdrivet psykologiserande och över till solidaritet, ömhet och begripliga saker. De kanske trampar på ömma tår, men övertygar varandra genom kramar.

Den andra episoden inträffade en annan natt. Listorna över de döda hade satts upp. En man klev ur en bil vid Backaplan och började upprört vandra längs blomsterhavet. Avvisade kontakt.

Då kom en annan man, kanske vän eller granne, och började vandra efter. De gick så i timmar.

– Det var psykosocialt arbete när det är som bäst, stödarbete med kärleksfull envishet. Hängde med lite efter men backade inte, säger Lars Lilled och jämför med Stödcentrums arbete:

– Vi var redan efter. Men vi skulle vara på väg åt samma håll, inte försöka ändra riktningen.

Förutom de två händelserna vid Backaplan berättar Lars Lilled också om en tredje händelse som påverkade hans syn på stödarbetet och som han läste om i tidningen. En barnläkare, en präst och en mamma som förlorat sitt barn vandrade i Sahlgrenskas kulvert och mamman frågade: ”Du som är präst, kan du säga vad det är för mening med detta?”

Prästen svarade henne: ”Om jag så blir hundra år så kommer detta aldrig att ha någon mening.” Barnläkarens fundering blev: Branden hade ingen mening, men kan detta ändå få en mening?

Stödarbetet fick en strävan att ge det meningslösa en mening.

Backaplan blir en plats för stillhet

Vid Backaplan hade mängder med ljus, marschaller, blommor, kort och andra saker lagts ut efter branden.

Trots försök att hålla efter fanns det så småningom behov av att plocka undan på platsen. När detta gjordes blev det en symbolhandling som hanterades så varsamt som det var möjligt för att den inte skulle leda till kränkningar. Stadsmuseet tog hand om minnessaker som nallar, CD, brev och fotbollar. Blommorna komposterades. Ljustumpar samlades ihop och skickades till nunnor på Heliga Hjärtas kloster i Vadstena, som stöpte 63 ljus. Ljusen ställdes senare i minneslokalen och är tydliga symboler för ömheten och omsorgen om de berörda.

I slutet av februari 1999, när förundersökningen var klar, bad ungdomar och föräldrar om att få besöka brandlokalen. Kommunen genomförde visningarna tillsammans med dem som senare skulle bilda BOA, föreningen för brandoffrens anhöriga.

Det var mycket starka upplevelser i lokalen. Många föräldrar frågade kamraterna om var de senast sett de döda, vad man hade sagt till varandra. Det fanns ett behov av att följa sina barn så långt det var möjligt.

Lars Lilled berättar om känslan av att det var mer av avsked i brandlokalen vid visningarna än vid många gravar.

– Graven är ju till för minnet, de levandes monument, men det var i det här rummet de döda ungdomarna lämnade oss.

1999 inträffade Valborgsmässoafton på halvårsdagen efter branden. I Göteborg firas Valborgsmässoafton av tradition med kortege från Chalmers och genom centrala staden. Detta år förekom en diskussion om ifall man borde ställa in kortegen, det beslöts dock att dagen skulle firas som vanligt.

Men vid Backaplan genomfördes en minnesstund. Snickare hade gjort en provisorisk minnesplats efter ritningar av en arkitekt på stadskansliet. Gatukontoret städade platsen.

Det var betydelsefullt att dagen blev bra. Ceremonierna kom att bli delmål i sorgearbetet, så att de berörda sedan kunde ta en ansats vidare för att inte ha hela sin identitet i traumat.

Vid årsdagen efter branden genomfördes nya minnesstunder. De genomfördes under två kvällar eftersom branden inträffade ett datum, men själva dödsattesterna hade utfärdats dagen därpå.

Det var oerhört betydelsefullt att vara på Backaplan då, säger Lars Lilled. Från att ha varit en plats för aggressioner ändrades den till en lugn och stilla plats.

Framför husfasaden hängdes ett tyg med 63 fåglar, målade av ungdomar tillsammans med konstnär, upp. Det var musik och stillhet på platsen. Lars Lilled berättar i efterhand att det var då han fick känslan av att "det här kommer att gå bra". Han knyter an till sociologen Aaron Antonovsky, som beskrivit människors behov av att vara del i ett sammanhang, och säger att känslan av sammanhang är den överlägset viktigaste markören för hur människor kom-

mer att leva vidare efter trauman.

Här fick stödarbetet lite av en arrangörsroll, att hjälpa till med att göra saker vackra.

– Det skall man inte underskatta, vikten av att försöka återställa värdighet där det är möjligt.

Ceremonierna fick också en stor betydelse för gemenskapen mellan ungdomarna, anhöriga och stödarbetarna.

– Jag kan inte fullt förstå de drabbade föräldrarnas upplevelse, men här fick vi en gemensam upplevelse, säger Lars Lilled.

Erfarenheter som lever vidare – i Volendam

Lars Lilleds professionella och personliga erfarenheter

I januari 2001 fick Lars Lilled och Claes Lind, före detta chefspsykolog på Sahlgrenska sjukhuset i Göteborg, en förfrågan från en psykologmottagning i den lilla holländska staden Volendam. På nyårsnatten hade det brunnit på ett disko där många tonåringar var samlade och nu ville man ta del av de erfarenheter som man fått i Göteborg efter branden på Backaplan 1998.

Lars Lilled visste då inte så mycket om olyckan som skett en vecka tidigare i Volendam. Han såg i Mediarkivet att det handlade om ungdomar, brand och att många ungdomar varit närvarande vid branden, vilket innebar stora likheter med Göteborg. Han åkte direkt hem för att packa och körde, tillsammans med Claes Lind, ner till Holland samma kväll.

Vid den tiden fanns det ingen samordning av stödinsatserna i Volendam. Göteborgarna åkte till den privata psykologgruppen som tagit initiativet till att starta stödarbetet.

Precis som under arbetet i Göteborg ville man ar-

beta med maximal öppenhet. Svenskarna satt därför i lobbyn på ett för säsongen övergivet hotell och mötte personalgrupper. Det var i regel chefer av olika slag som kom först. Sedan följde möten med personal. Andra kvällen ordnades en storsamling på hotellet.

Det var inte som katastrofkonsulent Lars Lilled såg sig. Istället som någon med erfarenhet, en som hade försökt. Styrkan i mötet låg i likheten mellan händelserna. Om det hade handlat om teoretiska kunskaper kunde personalen i Volendam ha sökt hjälp från universitetet i Amsterdam, men man ville ha erfarenheten.

– Vi kom inte bara med kunskap utan också med tillkortakommanden. Då får man med automatik en speciell ställning och behöver inte bevaka någon prestige. Det är en tacksam roll, eftersom man representerar en händelse mer än en profession.

Svenskarna ville förmedla trygghet och säkerhet, men ansvaret för stödarbetet skulle finnas i Volendam. Lars Lilled jämför rollen att förmedla detta med att visa på olika auktoriteter. Det finns till exempel maktauktoritet, som den en slavägare kunde utöva, och det finns auktoritet som kan vara nödvändig i akuta situationer, som i en nödsituation på en båt, där någon måste ta kommandot för att lösa krisen.

Det finns också den auktoritet som den sunde föräldern har mot sitt barn.

– Man vill ge allt och strävar efter att barnet skall bli självständigt, så att man blir två jämställda.

Detsamma gällde för göteborgarnas stöd till de holländska stödarbetarna; man skulle ge bort all sin

erfarenhet. Istället för att säga att man inte kunde göra si eller så, ville Lars Lilled förmedla den känsla som Atle Dyregrov hade givit honom.

– Han gjorde mig lugn.

De råd man ändå kunde ge handlade om öppenhet och om att våga fråga de berörda. När Lars Lilled och Claes Lind fick frågor från personalen i Volendam om hur man skulle göra i olika situationer svarade de oftast att de inte visste det. Att arbets sättet borde vara att fråga de människor som behövde hjälp.

– Om ni ser till att ni frågar hela tiden, om dialog är en del av processen, så gör ni inga stora misstag.

Det är tillåtet att som stödjure säga, ”Det här får jag ta reda på”. Men det är viktigt att alla som på olika sätt blivit drabbade av händelsen vet att de kan få stöd – om de vill. Det är bättre att få avvisa hjälp, än att ingen eller för lite hjälp erbjuds. Men det handlar också att medvetet ta vara på svaren – frågar man och inte tar hänsyn till svaren innebär det en kränkning.

– Har ni en gång frågat anhöriga, så måste ni sedan följa det.

I Göteborg byggde man upp stödet medan man arbetade, man var öppen, frågade och försökte möta de behov som uppstod. I efterhand säger Lars Lilled att metoden var att man inte hade någon metod. Men man hade uppdraget, förtroendet och resurserna.

När det sker en katastrof i ett samhälle kan organisationer drabbas på liknande sätt som en individ drabbas av en personlig tragedi, säger Lars Lilled. Det

saknas kontroll, det finns behov av att få kontakt och knyta an och en längtan efter auktoriteter. Vid sådan osäkerhet är det lätt att längta efter färdiga manualer, lätt att bli fixerad vid annat än det som borde ligga i fokus. Efter en brand med många överlevande kan det leda till en fokusering på brännskadan.

Men de brännskadade ungdomarna i Volendam vårdades på sjukhus och fick stöd där. Istället borde stödarbetet utanför sjukhusen vända sig till de ungdomar och vuxna som behövde stöd just då. Det blev viktigt att samarbeta med skolan och att varna för förväntningar på en snabb normalitet. Det är lättare att stå ut med det svåra om man redan från början har ställt in sig på ett längre tidsförlopp än om man hela tiden måste förlänga det plågsamma. Hos såväl ungdomar och vuxna som drabbats som hos personalen finns en önskan att processen skall gå fort.

Branden i Volendam hade i stort berört ungdomar på en skola och mycket stödarebete behövde ske där. Svenskarna föreslog att de ungdomar som berörts av branden skulle mötas av en skola som anpassade sig efter nedsatt koncentrationsförmåga, aggressivitet och särskilda behov. För detta arbete behövdes en särskild koordinator. Men för de andra eleverna skulle skolan få behålla sin normalitet eftersom man måste skydda även de som inte varit med om branden. Annars blir risken för att känna främlingskap större bland de som inte upplevt branden än bland de som varit med, eftersom de inte känner igen sin skola.

I Volendam genomförde man en storsamling för hela skolan ett par veckor efter branden – en stor-

samling som innebar ett bakslag. Det blev en krislektion utan utrymme för frågor.

– Organisationen hade inte blivit behovsorienterad, den hade blivit behovsformulerande istället och det är något mycket ohälsosamt att bli utsatt för.

Ungdomarna blev upprörda. De hade behövt få reda på fakta om branden och räddningsarbetet. Istället för en krislektion borde skolan ha hjälpt till att skapa sammanhang. Det går inte att komma vidare om man inte har struktur och man behöver mycket fakta.

Det positiva var möjligen att mötet ledde till att aggressioner luftades.

Hos svenskarna fanns en övertygelse om att människor i kris, bortsett från chockfasen, kan fatta rationella beslut. Man var också övertygad om att det skulle gå att skapa samstämmighet i Volendam, som var ett homogent samhälle, när det hade gått i Göteborg där människor från olika delar av världen var drabbade av branden. Men det fanns en stor skillnad mellan städerna som gällde det politiska mandatet. I Göteborg lämnade kommunstyrelsen över det till sin ordförande som i sin tur lämnade mandat åt tjänstemännen. I Volendam var det inte lika självklart att få en sådan politisk tyngd eftersom där inte fanns motsvarande politisk enighet.

En slags metod för svenskarnas stödarbete i Volendam var att arbeta tillsammans och informera – men inte dras in i själva stödarbetet. Det konsultativa arbetssättet tycker Lars Lilled fungerar bra. När arbetet som samordnare efter branden avslutas vill

han fortsätta med andra uppgifter, men han tänka sig att fungera som stöd för någon annan samordnare, på samma sätt som Atle Dyregrov varit ett stöd för honom.

Svenskarna besökte Volendam för att dela med sig av sina erfarenheter. Men besöket i Volendam gav också en erfarenhet till Lars Lilled. Det finns en risk att människor bara uppfattar en del av informationen, eller lägger extra stor vikt vid något som den som förmedlar budskapet inte tycker har så stor betydelse. Därför bör man alltid, när man har lämnat ut viktig information, fråga ”Hur har du eller ni uppfattat det här?”. Då kan eventuella missförstånd rättas till direkt.

Lars Lilled säger att samordnare som mönster troligen kommer att användas om det skulle inträffa en ny katastrof i Göteborg. Däremot tror han inte på att en särskild person skall vara utsedd och redo att rycka in. Det blir för sårbart – vad händer om denne är på semester? I Göteborg finns det många som kan ta på sig rollen som samordnare.

Oavsett vem som tar på sig ansvaret så behöver den personen fungera i media och inför publik. Samordnaren verkar inte avskilt och det är inte bara resultaten som räknas, samordnaren ger processen och verksamheten ett ansikte. Då blir det lättare för människor att veta vart de kan vända sig för att få hjälp.

Stödarbetet i Göteborg var behovsorienterat, och även om Lars Lilled förordar det så säger han att man ändå inte kan lita på det fullt ut. När människor i kris får frågan vad de vill ha, svarar de ofta att de

inte vet, att det känns hopplöst. Då kan stödarbetaren behöva improvisera eller komma med förslag. Därför är det bara fantasin som sätter gränserna för stödarbetet.

– Människorna fick inte för mycket stöd efter branden, det är människor i privata katastrofer som får för lite stöd.

Iman Shakarchis personliga erfarenheter

Lars Lilled och andra stödarbetare åkte senare tillsammans med ungdomar och föräldrar från BOA tillbaka till Volendam för att ge mer stöd genom sina erfarenheter. Iman Shakarchi var med på resan. Hon säger att det enda en människa kan få ut av att vara med om en händelse som branden, är att lära sig saker som hjälper andra.

Varje händelse är unik, men det är viktigt att människor får veta att det finns saker som är gemensamma i sorgen. Man är inte ensam – och man är inte på väg att förlora förståndet.

– Att förlora ett barn är som att få en del av dig amputerad, den delen är borta men finns ändå kvar, du känner den.

En människa i sorg har ofta svårt att sova och mardrömmar är vanliga. Liksom nedsatt koncentration. Man skall inte skämmas för att man börjar gråta när man känner en doft eller hör en sång.

Det som har hänt kan inte ändras, men stödet i efterförloppet skall handla om att undvika att traumat förvärras. Det är bra om stödpersoner aktivt söker upp människor som drabbats av sorg. Precis som Lars

Lilled, så säger Iman Shakarchi att det inledningsvis ofta handlar om praktiska saker. Det kan till exempel röra sig om att få hjälp med att betala räkningar, så att inte ekonomiska problem uppstår.

Tidigt stöd och kontakt med läkare är viktigt. Sjukskrivning kan vara bra inledningsvis, men människor skall inte bli ex-offer. Hjälpen skall leda till att personen så snabbt som möjligt kan komma tillbaka till skola eller arbete. Arbetskamrater och skolkamrater bör inte låtsas som om ingenting har hänt, men inte heller säga "Det är så synd om dig". Att istället mötas av "Välkommen, vi behöver dig" eller "Vi är glada att du är tillbaka" betyder mycket.

Hur föräldrar gör med barnens saker hemma skiljer sig åt. Iman Shakarchi föreslår att man tar bort lite saker och möblerar om, så blir det lättare.

Men sorg gör ont och att gråta hör till, man måste ta sig igenom det för att klara sig, säger Iman Shakarchi som tror att lugnande mediciner skjuter upp förloppet. Istället säger hon till människor i sorg:

– Sorgen har sin tid, det kommer perioder när du rasar ner, men du kommer upp igen. Livet tar inte slut i och med detta.

Stöd, ömhet och ömsesidighet

En sen vårkväll 2001 satt Lars Lilled kvar på arbetet eftersom en hel del uppgifter blivit liggande. En månad tidigare hade hans pappa dött och Lars Lilled hade varit mycket hos honom på sjukhuset hans sista tid i livet.

När telefonen ringde blev Lars Lilled först rädd att något hade hänt. Men det var en av mammorna efter branden som ringde. Hon sa:

– Din pappa har dött. Om jag trodde att det fanns ett enda ord som kunde hjälpa så skulle jag säga det. Du har sagt till oss att vi får komma till dig med vad som helst, nu får du komma till oss. Jag skall be för dig. Hej då.

Förtroende – handling och förhållningssätt

Under arbetet med denna skrift har begreppet förtroende kommit fram på olika sätt, även om det inte alltid klart har uttalats. En strävan efter att möta de behov som människor fick på grund av branden på bästa sätt har varit ett genomgående tema – och i det arbetet verkar förtroende ha spelat en viktig roll.

Begreppet förtroende används ofta med självklarhet i vardagliga sammanhang, men det finns olika perspektiv på innebörden. Det kan handla om relationer mellan individer, mellan individer och organisationer eller system men också om upplevelser hos en individ. Även om begreppet har olika innebörder, så har det också några saker gemensamt. En sådan är att förtroendet föregriper framtiden, man gör antaganden. Framtiden kan man inte ha någon säker kunskap om och förtroendet kompenserar den bristen. Men förtroende förutsätter ändå en viss kunskap som tjänar som utgångspunkt för de antaganden som görs. (Elliot 1997)

I denna berättelse anser jag att man kan se förtroendet som en handling inbyggd i arbetssättet som man valde. Ett arbetssätt som innebar en öppenhet

gentemot varandra, stödpersoner och människorna som drabbats av branden, men också för de situationer som uppkom.

Situationen efter branden vid Backaplan var unik och på många sätt extrem. Enligt Göteborgs katastrofplan skulle man utgå från befintliga organisationer och resurser och utöka efter behov. Det fanns i Göteborg en närhet över förvaltningsgränserna, ett redan utvecklat samarbete mellan politiker och tjänstemän i samband med olika evenemang och en fungerande katastroforganisation. Och det fanns en enighet om att erbjuda stöd.

Kommunstyrelsen i Göteborg lämnade ett fritt mandat och Göran Johansson, som fick det politiska ansvaret, säger att detta troligen var en förutsättning för att arbetet skulle lyckas. Det är viktigt att en person håller i arbetet och känner stöd från omgivningen men också i sin tur förser övriga berörda med nödvändig information.

Han beskriver inte ett samarbete där vem som helst gör vad helst – tvärtom.

– Om man har tydliga gränser kan man samverka, men har man otydliga gränser blir det ingen ordning, säger Göran Johansson.

I detta ligger ett förtroende för varandras kompetensområden och en tillit till att kunskaper kommer att användas för bästa nytta. Lars Lilled säger att för att lyckas med ett sådant arbete som han hållit i krävs tre ben *uppdrag, mandat* och *medel* och en balans mellan dem. Blir ett av benen svagare vacklar allt eftersom de tillsammans bildar grunden som ger

stabilitet i arbetet.

Tjänstemännen behöver få fullt mandat från politikerna, men också resurser. Så blev det i Göteborg. Riktningen för stödarbetet, att alla skulle få erbjudande om stöd, hade givits från politiskt håll och det fanns särskilda resurser, såväl pengar som personal, för att möta behoven.

Förtroende berör också skildringarna i massmedia som, förutom ibland under den första kaotiska tiden, Lars Lilled beskriver som mycket bra. Det fanns en överenskommelse att journalister kunde ta kontakt med Stödcentrums personal om de ville träffa ungdomar eller anhöriga. På så sätt kunde personalen undvika att kontakter togs med någon som inte orkade eller ville ha kontakt. Det visades också förståelse från journalister för att anhöriga skulle få information innan den publicerades i medier.

Socialarbetaren Britt Berggren skriver i *Att möta det man möter* hur hon ändrat uppfattning om massmedia efter branden. Hon hade tidigare förhållit sig avvaktande, avböjt medverkan och inte velat läsa om socialt arbete i tidningar eftersom hon sällan kände igen sig i beskrivningarna. Medias skildringar av stödarbetet visade dock att det gick att lämna bilder av socialt arbete på ett nyanserat sätt. Det har också för många ungdomar och familjer varit betydelsefullt att själva få medverka: "Att i vårt demokratiska samhälle känna att min röst blir hörd, mitt ord trycks och det jag säger har betydelse, återskapar tilliten till det goda samhället." (Berggren i Rönmark 2001)

Men media skall inte bara skildra utan har också

i uppgift att granska. Något som Lars Lilled nämner som självklart. Han säger att stödarbetarna visserligen fick bra kontakter med journalister och hjälpte till med att förmedla kontakter, men att de unga och deras familjer också måste kunna agera självständigt om de ville. Om kommunens stödarbete inte fungerat skulle ungdomar och anhöriga haft möjlighet att vända sig till pressen med sin kritik.

Det tycks alltså ha funnits ett förtroende mellan politikerna i Göteborg och ett politiskt förtroende för tjänstemännen. Det tycks även som om stödarbetarna hade ett förtroende för sin förmåga att möta situationer, att ta tillvara sin professionella kunskap och ta ansvar utifrån den, men samtidigt lita på det mänskliga mötet.

I Göteborg har det talats om att samhällets insatser fick så positiva effekter att förtroendet för samhället ökade bland grupper som tidigare känt ett lågt förtroende. Lars Lilled tror dock att man skall vara försiktig med att lägga alltför stor vikt vid det. Det löste inte integrationen, säger han bestämt. Däremot så tror han inte att misstroendet har ökat efter branden, vilket i sig är en vinst.

Erfarenheter, förtrogenhet och kunskap

Att stödarbetet skulle ske med största möjliga öppenhet bestämdes från början, inte minst för att undvika ryktesspridning och desinformation som hade kunnat spåda på det kaos människor befanns sig i. I öppenhet ligger också en möjlighet för andra att ta del av erfarenheter och i linje med detta har denna skrift kommit till.

Strävan att vilja sprida eller ta tillvara erfarenheter innebär att erfarenheter är av godo. Men alla erfarenheter är i sig inte av godo, det handlar om hur de tas tillvara.

I denna skrift handlar erfarenheter huvudsakligen om de professionella stödarbetarna. Det gäller dels vad de hade med sig in i arbetet, dels hur de använde detta i arbetet men också hur nya insikter kan komma andra till nytta.

För att förtydliga vad erfarenheterna efter branden innebär kan man koppla dem till begreppet förtrogenhetskunskap. Arbetslivsforskaren Ingela Josefsson skriver: "Insikten om hur man skall möta människor med deras olika bakgrund och erfarenheter är inte en kunskap som man väsentligen kan läsa sig till

i läroböcker. Snarare är den frukten av djup förtrogenhet med verksamhetens mångfald, av mognad och livserfarenhet. Förtrogenhetskunskap kallar jag denna aspekt på yrkeskunnandet.” (Josefsson 1991)

Praktisk erfarenhet är dock inte tillräcklig. Förtrogenhetskunskap behöver näring för att utvecklas och i detta är reflektion i det dagliga arbetet en viktig förutsättning. Personal i människovårdande yrken gör ofta svåra möten, utan möjlighet att reflektera finns risken att de utvecklar cynism som ett försvar. Förmågan att se vad som är viktigt och vad som är oväsentligt är resultatet av att teori och praktik vävs samman. (Josefsson 1991)

Förtrogenhetskunskap är alltså inte isolerat från teoretisk kunskap även om det finns olikheter. Teoretisk kunskap kan formuleras i regler av vilka man kan göra påståenden – påståendekunskap. Utbildning som bygger på påståendekunskap ger en träning i att systematisera världen, att utgå från likheter. Men i arbeten med att hjälpa eller vårda människor handlar det oftast om att vara observant på olikheter, på det unika hos individen. Då behövs också erfarenhet, en förtrogenhet med komplexiteten. (Josefsson 2002)

När Lars Lilled började som samordnare hade han inte varit med om katastrofarbete tidigare, inte ens vid någon övning. Men han hade, förutom teoretisk utbildning, lång erfarenhet av att arbeta med barn och familjer i situationer som kan upplevas som privata katastrofer. Dessa erfarenheter tog han med sig till arbetet som samordnare för stödarbetet med flera hundra berörda. Han skulle inte ha individuell be-

handling med dem, men kom att få nära relationer till många. Han anser att det finns likheter med individarbete och organisationsarbete och tar med sig erfarenheter från samordningsarbetet i sitt nya arbete som chef för mångfaldsenheten i Göteborgs Stad.

Han tycker att diskussioner i arbetsgrupper och att reflektera tillsammans är viktigt för arbetet:

– Ingenting är fruktbarare än ett bra samtal i ett sammanhang.

Lars Lilled har en stor förmåga att använda bildspråk. Eller ”En förmåga att klä världen i bilder” som Ingrid Larsson beskrev det. Det är en förmåga som inte kommer fram i denna skrift, men väl vid föreläsningar och direkta möten.

Ingela Josefsson skriver att förtrogenhetskunskapens språk är levande och berättande, istället för att som påståendekunskapens språk vara precist. ”Förtydligandet av förtrogenhetskunskapen bör nog ta sin utgångspunkt i konkreta exempel med ett berättande språk.” (Josefsson 1991)

Lars Lilled – fem år senare

Försommaren 2004 berättar Lars Lilled att han fortfarande skulle kunna arbeta heltid med frågor kring samordningsarbetet, inte minst med att föreläsa om det – intresset är stort.

Men idag arbetar Lars Lilled som chef för mångfaldsenheten i Göteborgs Stad. Enheten, som startade 2001 som den första i sitt slag i Sverige, arbetar med att motverka diskriminering i samhället och att stödja mångfaldsarbete i förvaltningar och bolag. Begreppet mångfald omfattar olikheter som gäller bland annat etnisk härkomst, tro, kön, sexuell läggning och funktionshinder. Nya frågor kan bli aktuella och därför handlar arbetet helt enkelt om mänskliga rättigheter och varje människas unika värde.

Efter branden framfördes kritik mot att det, inledningsvis, inte gavs tillräcklig information på olika språk. Kommunens policy idag är att ge information på svenska. Men Lars Lilled vill ha mer service, till exempel bör det i trycksaker finns översatta hänvisningar till var informationen kan lämnas på önskat språk.

– Det handlar om förståelse, men det är också

viktigt att alla skall bli bekräftade som göteborgare.

Människor är olika och det skall synas. Liksom det fick synas i stödarbetet efter branden där ungdomarna och deras familjer kom från olika samhällsklasser och från hela världen.

Arbetet vid mångfaldsenheten handlar om organisation och struktur, men det är inte helt annorlunda gentemot att arbeta med människor. Det Lars Lilled lärt sig från individarbete går att föra in i arbetet på organisationsnivå.

Från arbetet som samordnare av stödarbetet bär han med sig en tilltro att förändring är möjlig även i svåra situationer, men också en känsla för att förändringen har sin egen takt. Han kommenterar psykiatrikern Johan Cullbergs beskrivning av krisreaktioner (chock-, reaktions-, bearbetnings- och nyorienteringsfas) som var tänkt att beskriva ett flöde men som ibland använts som ett schema av förloppet. Lars Lilled föredrar istället en enklare beskrivning som Johan Cullberg gjort:

– Först kommer något intensivt, sedan kommer något långt och sedan går det bra för de flesta.

Det gäller att komma ihåg att traumat, som inte är händelsen utan känslan av vanmakt, upplevs olika. Det finns en glidande skala för hur ungdomarna mår efter branden. Men inte bara att det skiljer sig åt mellan individer, det skiljer sig också åt över tid hos de enskilda individerna.

En av de unga männen, som varit med vid branden vid Backaplan, gick knappast ut ur sitt hem under tre år. Personal från Stödcentrum hade kontakt

med honom, men han var mycket ensam. Vändpunkten kom när han följde med till Volendam och förstod att hans berättelse hade en mening för ungdomarna där.

– Det här hade vi aldrig fått veta om vi inte hade arbetat så långsiktigt.

En annan pojke tog kontakt för första gången drygt fem år efter branden. Han ringde till Lars Lilled och bad om hjälp med samtalskontakt. Stödarbetet fortsätter, om än med minskad volym. Det finns ingen avsatt budget, men Lars Lilled håller fortfarande i utgifterna som rör stödarbetet.

Bland människor som går igenom en svår kris kommer ungefär en tredjedel att ta sig igenom den på ett bra sätt själva, lika många gör det med stödinsatser och övriga behöver specialhjälp.

– Problemet är att man inledningsvis inte vet vilka som är vilka.

Den första tiden efter ett trauma är människor i regel inte mottagliga för terapeutiska insatser utan upptagna av annat. Då handlar det ofta om fakta, om så konkreta saker som hur många liter vatten en brandbil kan innehålla. Stöd kan behövas under denna tid, medan terapi kanske inte blir aktuellt förrän efter ett halvår. Lars Lilled påpekar att branden vid Backaplan inträffade i ett välfärdssamhälle med ett gott grundskydd för omsorg. Även om inget extra gjorts så hade människorna inte fallit handlösa.

I Volendam bad ungdomar som varit med vid branden men inte själva brännskadats att göteborgarna skulle bli deras ombudsmän. De bar på svåra upp-

levelser men inga synliga skador och kände att detta kommit bort i skuggan av ungdomarna med bränn-skador.

Tendensen att inte se psykosociala skador finns även i svensk statistik. Men i det kommunala långsiktiga stödarbetet i Göteborg räknande man med att alla som varit med om branden kunde behöva stöd. Är man med om en sådan händelse så förlorar man något, vare sig det är kroppsliga förluster, känslan av hopp eller förmåga att älska.

Lars Lilled har fortfarande kontakt med medlemmar i BOA. Men verksamheten i föreningen kommer antagligen att minska successivt när människor söker sig till andra aktiviteter. Vilket Lars Lilled tycker är hälsosamt. Han har nära relationer med flera av föräldrarna, men när de träffas är det inte bara branden som de talar om.

Människor som har drabbats av sorg glömmer inte det som hänt, de lever vidare tillsammans med sina minnen. Men människor skall inte behöva ha en identitet som ex-offer resten av sina liv. Som exempel berättar Lars Lilled om den första mamman som väntade barn efter branden.

På väg till ett möte i polishuset fick mamman och Lars Lilled syn på varandra på var sin sida om ett övergångsställ. Mamman öppnade kappan och visade sin mage. Hon sa att hon var med barn, men att hon inte glömt sonen som dött i branden. De kramade varandra i glädje. När Lars Lilled strax efteråt berättade om detta för några andra stödarbetare reagerade de inte på samma sätt utan med tankar bland

annat om att hon kanske kompenserade sitt döda barn med ett nytt. Lars Lilled vet att hon inte försöker glömma sin döde son, tvärtom.

– Efter en sådan förlust lever man vidare med ett svart stråk, men det skall inte vara ett hinder för kärlek.

Det är bättre att, som stödperson, nöja sig med att uppmärksamma vad som verkligen sägs eller vad som faktiskt sker, istället för att försöka läsa mellan raderna och fylla på med sina egna värderingar. När barn dött kan föräldrar fortfarande uppleva att barnet, på något plan, lever och växer upp.

– Jag menar inte att man skall mystifiera, men vänta med förklaringarna och respektera upplevelserna.

Det finns ett överdrivet psykologiserande som Lars Lilled inte tycker om. Vare sig det eller ett särskilt stort intresse för kriser är bra egenskaper hos stödarbetare.

– Människor är ju olika rustade att möta trauma så det är väl rimligt att tro att människor är olika rustade att arbeta som stödjare. Liksom att det kan variera över tid, att det finns perioder när man inte borde arbeta med detta.

Vill man arbeta behovsorienterat, som i Göteborg, är det bra att personalgruppen är blandad. Lars Lilled tror att varje arbete har en genusaspekt. Det är svårt att beskriva exakt hur, men han har i flera situationer känt att det har betydelse vilket kön stödarbetaren har. Vid visningarna av lokalen verkade det som om många pappor sökte sig till de manliga stöd-

arbetarna, att det var lättare att börja kontakten med att tillsammans titta på praktiska saker som hur de elektriska ledningarna hade gått. När någon speciellt angivit att de vill att stödarbetaren skall ha ett bestämt kön är det oftast kvinnor som efterfrågats.

– Men när relationer fördjupas spelar kön mindre roll.

Stödarbetarna var medelålders eller yngre medelålders. Det kanske hade varit bra att knyta några äldre personer till arbetet, däremot tror Lars Lilled inte att det hade varit bra att ha med riktigt unga stödarbetare eftersom det var så många unga vuxna som dött.

– Potentialen i stödarbetet är förknippat med en viss livserfarenhet. Människorna kommer inte med en definierad åkomma utan med ett kaos. De söker utifrån ett liv som de inte vill ha.

Det är därför som det är så viktigt att de får vara individer. Patient- eller klientbegreppen kan bli ett hot. När översikter och andra beskrivningar skall ges har begreppen en funktion, men inte i det enskilda mötet.

För sin egen del, som samordnare av stödarbetet, säger Lars Lilled att han kanske inte hade fungerat lika bra om organisationen hade sett annorlunda ut. Som det var nu fick han stort förtroende och kunde själv visa det mot andra. När han började arbeta som samordnare fick han forma sitt eget arbete och försöka reda ut ett kaos. Men han trodde på det han gjorde. Det finns ett drag av omnipotens i stödarbete; man kan helt enkelt inte ifrågasätta allt utan måste tro på det man gör.

Fem år efter branden kan Lars Lilled få en isande

känsla när han tänker på hur det hade kunnat gå. Stödarbetet har balanserat som mot ett stup. Vad hade hänt om orsakerna till branden inte klarats upp? Om man inte hade kunnat ställa ansvariga till svars? Om inte lokalen hade kunnat ställas i ordning? Han känner en oändlig tacksamhet över att det inte verkar ha funnits intressen för att rasera stödinsatserna.

Det är snarare så att många har försökt att hjälpa till. Flera företag skänkte saker efter branden. Vissa av dem gjorde det mot löften om att deras namn inte fick nämnas. Lars Lilled har blivit mer försonande med att se på vad som är gynnsamt i en process. Han jämför med mångfaldsarbete i organisationer och företag, där syftet kan spänna från omsorg till ekonomiska vinster. Men även om de bakomliggande motiven ser olika ut kan åtgärden göra gott. Vilket är det som är betydelsefullt.

Personalen från Stödcentrum arbetar idag i ordinarie organisationer, även om många fortfarande har kontakt med ungdomar och anhöriga efter branden. Hur stödarbetets erfarenheter tagits tillvara i verksamheterna är svårt att säga. I stödarbetet efter branden blev vinsten med samverkan tydlig. Kanske har detta inspirerat dagens samverkansarbete i Göteborg. Men det borde inte behövas en sådan extrem situation för att mobilisera resurser och samverka kring olika frågor. Det skulle till exempel vara angeläget runt hemlöshet och segregation, tror Lars Lilled.

Ibland har det verkat som om det finns ett motstånd mot erfarenheterna från branden eller en trötthet kring frågan ute i olika verksamheter. Även om

Lars Lilled inte tycker att man underblåst sådana tendenser från Stödcentrums sida, kan det bero på att arbetet ofta visades upp som lyckat, ”titta så bra det här gick”. Om tio år kan det se annorlunda ut. Då kanske man kan se vilken betydelse erfarenheterna fått.

För att sprida erfarenheterna redan nu förläser Lars Lilled för blivande socionomer och sjuksköterskor. Det är en medveten strategi, eftersom man ofta tar till sig det man lär sig under grundutbildningen och sedan följer det med under yrkeslivet.

I stödarbetet fanns en enkelhet och närhet som fick mycket beröm. Det handlade inte bara om att ge stöd, utan om ett möte. Men en sådan närhet kostar på. Även stödpersonerna påverkades av traumat. Lars Lilled säger med eftertryck att personalen på intet sätt är några offer, men att de kan få liknande fysiska symptom som de personligt berörda. Vilket han själv har upplevt.

– Men det positiva överväger.

Lars Lilled har inte träffat någon före detta stödarbetare som skulle vilja ha arbetet o gjort, men många som säger att de inte skulle vilja göra det igen.

Han förespråkar en närhet i socialt arbete, men inte år efter år eller hela yrkeslivet. Det orkar ingen. Han skulle inte vilja åka iväg och hjälpa till vid andra händelser, men om något hände i Göteborg så skulle självklart hans erfarenheter efterfrågas.

Hur han blivit påverkad som människa efter samordningsarbetet är svårt att säga, det har skett gradvis. Men han ser på sig själv och andra med en stor

ömhet, vet hur skört livet är och att det sällan är perfekt för någon. Istället för att prata om att återfå kraft och förmåga fullt ut, så tror han allt mer snarare på att ge stöd för att klara situationen så bra som möjligt. Han säger att processen fortsätter, att han varje dag upptäcker saker som han lärt sig av samordningsarbetet och att det är en självklar referenspunkt för honom.

– Jag har lärt mig hur både kraftfullt och sårbart livet är och känner en tacksamhet för att jag inte bara har fått lära mig det ena, säger Lars Lilled.

Intervjupersonerna

Göran Johansson

Kommunalråd i Göteborg.

Ingrid Larsson

Vid tiden för branden biträdande stadsdirektör i Göteborg.

Lars Lilled

Göteborgs kommuns samordnare för det långsiktiga stödarbetet till ungdomar och familjer efter branden.

Iman Shakarchi

Ordförande i föreningen för brandoffrens anhöriga, BOA, 2000-2003. Förlorade två av sina döttrar i branden.

Bengt Staaf

Samordnare för informationsfrågor hos polisen i Västra Götaland.

Bilaga

Beslut på strategier i det fortsatta arbetet med brandkatastrofen

GÖTEBORG STAD
Sten-Åke Jönsson
Michael Ivarson
Anita Lidström

PROMEMORIA
1998-11-05

Beslut på strategier i det fortsatta arbetet med brandkatastrofen

Stadsdirektören gav 981102 stadsdelarna Centrum, Lundby och Lärjedalen till uppdrag att föreslå strategier i det fortsatta arbetet med konsekvenserna av brandkatastrofen i Lundby.

Arbetsgruppen har bestått av Michael Ivarson, Centrum, Sten-Åke Jönsson Lundby, samt Anita Lidström Lärjedalen. Arbetsgruppen har haft ett nära samarbete med Atle Dyregrov under hans vistelse i Göteborg. Arbetsgruppen har sammanträffat med representanter från Polis och Räddningstjänst i arbetet med att formulera nedanstående förslag.

Det fortsatta arbetet med konsekvenserna av brandkatastrofen måste delas upp i olika delar och bedrivas på olika nivåer. Det pågår ett aktivt arbete såväl i stadsdelarna som inom sjukvård och andra kommunala verksamheter. Nedanstående förslag kommer att behöva kompletteras med ytterligare insatser i takt med att behoven blir tydligare.

1. Informationsmöten mellan ungdomar och Räddningstjänst, Polis

De allra flesta ungdomar som är berörda av brandkatastrofen upplever att myndigheternas insatser varit adekvata och riktigt utförda. Det finns dock ungdomsgrupper som visar upp starka aggressioner och misstroende mot myndigheternas insatser och då främst mot räddningstjänst och polis. Det är av största vikt att vi snabbt kan möta ungdomarna i våra stadsdelar med information och ge dem möjlighet att ställa de frågor de bär på. Det är vår fasta övertygelse att dessa möten måste brytas ned i hanterbara grupper för att ge utrymme för en dialog, ett samtal.

Arbetet sker genom att Räddningstjänstens HÅFA-grupp tillsammans Närpolisen besöker skolorna, både grund- och gymnasieskolor, där de samtalar med berörda. När HÅFA instruktörerna och närpoliserna är ute på skolorna måste deras insatser kopplas ihop med de lokala krisgrupper som finns för att fånga upp ungdomarnas reaktioner.

För de ungdomar som inte har någon anknytning till skolorna sker motsvarande arbete tillsammans med fältassistenter, fritidsgårdar och föreningar. Ansvarig för detta utses inom respektive stadsdel.

Ansvar

HÅFA-gruppen har samordningsansvaret, vilket även innebär koordination med Polismyndigheten. Polismyndigheten utser representanter som arbetar tillsammans med HÅFA gruppen. De skolor som har flest drabbade prioriteras. Utbildningsförvaltningen utser en koordinator som tillsammans med HÅFA ansvarar för att en korrekt prioritering görs. För grundskolorna tas kontakten med HÅFA direkt genom rektorerna.

2. Stadsdelsförvaltningarnas ansvar

Stadsdelsförvaltningarna har befolkningsansvaret och därmed ansvaret för de drabbade som bor i respektive stadsdel. Behoven ser mycket olika ut i Göteborgs stadsdelar därför är det viktigt att insatserna anpassas efter de lokala behov som finns. Vi kan definiera olika målgrupper i detta arbete:

Överlevande ungdomar

Stadsdelarna ansvarar för att ungdomar som överlevt brandkatastrofen erbjuds hjälp antingen individuellt eller i

grupp. Formerna ansvar stadsdelarna för. Grunden för detta arbete är att fånga upp ungdomarna där de befinner sig. Det finns anledning för stadsdelarna att kontakta gymnasieskolor där ungdomar från stadsdelen går för att samordna stödet till ungdomarna. I detta arbete måste vi ha stor lyhörddhet för egna initiativ från ungdomar, föräldrar och andra berörda.

Anhöriga till de omkomna

Stadsdelarna ansvarar för att anhöriga till de omkomna erbjuds adekvat hjälp. Formerna ansvar stadsdelarna för. Det är viktigt att särskilt uppmärksamma syskon till de omkomna och möta dem utifrån deras behov.

Föräldrar till ungdomar som befinner sig i kris eller befaras hamna i ett kristillstånd

Stadsdelarna ansvarar för att informationsmöten eller motsvarande anordnas för föräldrar. Det är av stor vikt att ge föräldrar redskap att möta sina barn i de krisreaktioner som finns eller kommer att finnas.

Stöd till stadsdelarna

Som tidigare nämnts är stadsdelarna drabbade på olika sätt och har skilda förutsättningar för att arbeta med konsekvenserna av brandkatastrofen. Det är av största vikt att stadsdelarna får stöd i sitt arbete. Det är nödvändigt att specialkompetens inom kris och katastrof bearbetning ställs till stadsdelarnas förfogande för konsultation/vägledning.

3. Långsiktiga insatser.

Erfarenheterna från liknade katastrofer visar att minst 30% av de drabbade ungdomarna kommer att vara i behov av långvarig behandling för att bearbeta de traumata som uppkommit i samband med brandkatastrofen. För att säkerställa det långsiktiga arbetet föreslår vi att en särskild projektorganisation inrättas. Erfarenheter visar att insatserna måste pågå åtminstone i två år. Om vi väljer att enbart bygga det långsiktiga arbetet på nuvarande organisation riskerar vi att det långsiktiga arbetet faller mellan stolarna. Det finns även en risk för att vi bygger upp parallella organisationer för att möta de behov som uppkommit, detta måste undvikas.

Vi föreslår att ett antal stödcentra bildas i Göteborg med tvärfacklig kompetens. Syftet med dessa stödcentra är både behandlande och rådgivande. Denna organisation bör finnas under minst två år. Dessa stödcentra ska besitta följande kompetens; kunskap om ungdomar, arbete med trauma och katastrofer, familjeterapi, kunskap om olika kulturer, ritualer och organisationskompetens. Lämplig sammansättning kan vara Psykolog, socionom, pedagog, psykiater och präst. Dessa stödcentra ska dels arbeta behandlande med de människor som är i behov av djupare bearbetning dels fungera rådgivande till stadsdelarna i krisarbetet.

En övergripande arbetsuppgift kommer att vara att understödja olika manifestationer, årsdagar och liknade på längre sikt.

Ett förslag är att knyta dessa stödcentra till Göteborgs Ungdomsmottagningar där det redan idag finns erfarenhet av tvärfackligt samarbete och öppna mottagningsformer.

Vi föreslår att det skynsamt tillsätts en projektledare med spetskompetens för att organisera detta arbete.

Förslaget antogs vid möte 1998-11-06 med stadsdelscheferna, utbildningsförvaltningen och representanter för kyrkan.

KÄLLOR

Muntliga

- Lars Lilled, intervjuer 2001 och 2004
- Göran Johansson, intervju 2001
- Ingrid Larsson, intervju 2001
- Iman Shakarchi, intervjuer 2001 och 2004
- Bengt Staaf, intervju 2001

Tryckta

Branden i Göteborg den 29-30 oktober 1998. En sammanfattning

Statens offentliga utredningar 2000:113

Försvarsdepartementet

Fritzes

Stockholm 2000

Brandkatastrofen i Göteborg. Drabbade-Medier-Myndigheter

Statens Offentliga Utredningar SOU 1999:68

Novum Grafiska Göteborg 1999

Elliot, Maria *Förtroendet för medierna*

Institutionen för journalistik och masskommunikation,

Göteborgs universitet

Kungälv 1997

Josefsson, Ingela *Kunskapens former. Det reflekterande yrkeskunnandet*

Carlssons

Malmö 1991

Krisledning i Göteborg. En studie av Göteborgs stads ledning vid branden i makedoniska föreningens lokaler i oktober 1998

Försvarets forskningsanstalt, FOA

Rönmark, Lars (red) *Att möta det man möter*

FoU i Väst Rapport 4:2001

Svenska Akademiens ordlista över svenska språket
Nordstedts Ordbok
Norge 1999

Vad är kunskap?

Referat av ett föredrag av Ingela Josefsson
Psykisk hälsa 3:2002 s228-239

Internet

Senter for Krisepsykologi

Atle Dyregrov *Lederskap ved kriser og katastrofer*
www.krisepsyk.no

Räddningstjänsten i Storgöteborg – Brandkatastrofen
<http://www.raddningstjansten.goteborg.se/>

REFERENSER

Tryckta

Antonovsky, Aaron *Hälsans mysterier*
Bokförlaget Natur och Kultur
1991

Ghersetti, Marina *Sensationella berättelser – En studie av nyheter från Angola 1987 och om prinsessan Diana 1997 i dagstidningar, radio och TV*
Kungälv: Institutionen för journalistik och masskommunikation vid Göteborgs universitet 2000

Krisjournalistik och journalistik i kris
JMG Granskaren Nr 1-99
Centrum för granskning av journalistik och medier vid Göteborgs universitet

Lundälv, Jörgen *Omvårdnad och omsorg i massmedia: professionella mediemöten*
Lund: 2004
Studentlitteratur

Nieminen Kristoferson, Tuija *På natten ringdes jag in*
FoU i Väst rapport 1:2001

Internet

Göteborgs kommuns hemsida

<http://www.goteborg.se/>

